

Куда иде овај свет? Политичка антропологија модерног светског система

Владимир Рибић. Политичка антропологија и модерни светски систем. 2011. Београд: Српски генеалогски центар и Одељење за етнологију и антропологију Филозофског факултета у Београду.

У својој трећој монографији, Владимир Рибић, ванредни професор на Одељењу за етнологију и антропологију Филозофског факултета у Београду, из перспективе политичке антропологије, користећи теорије о светском систему Имануела Валерштајна (транскрибован у књизи и као Волерстин) и Џонатана Фридмена, реконструише и анализира четири циклуса у историји модерног светског система, од краја 15. века до данас.

У уводном поглављу, *Глобални капитализам, империјална хегемонија и национализам*, аутор нас уводи у тему и објашњава да **политичке идиоме** посматра као вид културних идиома проистеклих из "интеракционих констелација глобалног капитализма, национализма и империјалне хегемоније"(7). Даље, Рибић разматра настанак, развој и карактеристике ова три историјска феномена, као и теорије о глобалним системима (Валерштајн и Фридмен), на основу којих гради своју истраживачку перспективу.

Глобалне системе карактеришу цикличне промене, а према Валерштајну, у досадашњој историји модерног светског система, постојала су три периода хегемоније (у трајању од 25 до 50 година) једне државе (Уједињене области/Уједињене провинције, средином 17. века; Уједињено Краљевство, средином 19. века и САД, средином 20. века). Исти аутор, хегемонију у светском систему дефинише као постојање једне геополитичке силе која намеће стабилност у друштвеној дистрибуцији моћи и мир. Крај периода хегемоније је праћен дестабилизацијом и почетком дужег хегемонијског циклуса који карактерише борба за наследника претходне хегемонијске силе.

Критикујући површност студија глобализације које су усмерене на директно видљиве и искуствене реалности, Фридмен заступа глобално-системски приступ као теоријски оквир унутар којег се светске институционалне структуре саме генеришу и репродукују у глобалним процесима који представљају структуралне аспекте целокупне социјалне динамике, а не резултат последњих неколико деценија "еволуције".

Критичким сажимањем Валерштајнове и Фридменове теорије о модерном светском систему (и цикличним променама којима се подвргавају процеси унутар светског система), Владимир Рибић показује како антрополози могу да проучавају политичке културе, односно политичке идиоме: "Границе модерног система су границе глобалне капиталистичке привреде и међудржавног система, а унутар тих међа одвијају се гло-

бални процеси који, поред процеса на локалном нивоу, пресудно утичу на стварање структурних услова у којима се формирају партикуларне политичке културе, односно политички идиоми и политичка мишљења и деловања која из тих идиома произилазе" (43-44). Аутор закључује да се цикличност унутар модерног светског система манифестује као смена интеракционих констелација глобалног капитализма, империјалне хегемоније (мултилатералне – коју карактерише борба неколико империјалних сила да прошире простор своје хегемоније, или унилатералне – која се манифестује као период мира и стабилности у међудржавним односима уз доминацију једне империје) и национализма.

У свом ранијем раду *О економској транзицији из макроисторијске перспективе* из 2007. године, на који се позива, Владимир Рибих (46) је, за разлику од Валерштајна, реконструисао четири циклуса у досадашњој историји модерног светског система:

- 1) период интензивне борбе империјалних сила и владавине меркантилизма у привреди од краја 15. века до 1815. године,
- 2) период британске унилатералне империјалне хегемоније и доминације економског либерализма до седамдесетих година 19. века,
- 3) период обновљене борбе империјалних сила и јачања државног интервенционизма у привреди до 1945. године,
- 4) период унилатералне империјалне хегемоније САД и економске либерализације, који је трајао до краја 20. века,

и закључио да актуелни успон Кине и Русије указује да се налазимо на прагу петог циклуса који ће карактерисати мултилатерална империјална хегемонија и реафирмација државног интервенционизма у привреди.

У другом поглављу, под насловом *Први циклус*, Рибих разматра Први циклус историје модерног светског система који, крајем 15. и почетком 16. века, карактеришу следећи феномени: европска светска привреда заснована на капиталистичком начину производње и светска подела рада; увећање моћи владара, праћено бирократизацијом и монополизацијом силе; културна хомогенизација поданичког становништва; апсолутна власт монарха; меркантилистичка економска политика; и централизација. С обзиром на то да Вестфалским уговором из 1648. и Пиринејским миром из 1659. није успостављена унилатерална империјална хегемонија аустријских и шпанских Хабзбурга у Европи, Први циклус карактерише мултилатерална империјална хегемонија, то јест, борба за моћ неколико европских сила: Француске, Хабзбуршког царства, Пруске, Британије, Русије и неколико мањих држава. Грађански ратови из 16. и 17. века су резултовали настанком апсолутне државе, што је створило услове за економски и политички успон буржоазије, револуције из 18. века и националну идентификацију државе. У завршној фази Првог циклуса историје модерног светског система, Француска и Британија су се бориле за међу-

народну превласт, односно за успостављање унилатералне империјалне хегемоније. Према Рибиху, тотални рат и стварање чврсто интегрисане државе представљају врхунац Првог циклуса историје модерног светског система, "који је трајао од почетка 16. до почетка 19. века и којег карактеришу мултилатерална империјална хегемонија више сукобљених сила, тежња да се државе интегришу и превазиђу предмодерни политички партикуларизам, као и меркантилистичка политика изградње и консолидације капитализма" (104). Други циклус историје модерног светског система почиње поразом Наполеона и Бечким конгресом 1815. године.

Поглавље *Други циклус* говори о првој унилатералној империјалној хегемонији у модерном светском систему. После Бечког конгреса, са једне стране су биле Енглеска и Француска, две колонијалне силе са интересима изван Европе, а са друге Русија, Аустрија и Пруска, које су се залагале за одржање постојећег стања. Иако је Бечким конгресом требало да се успостави равнотежа између империја, Велика Британија се издвајала као једина индустријализована земља и једина поморска сила. У том периоду, у Британији долази до развоја индустрије и, последично, пораста (урбане) популације и афирмације економског либерализма. При крају Другог циклуса, долази до националног уједињења Немачке, Италије и (победом Севера у грађанском рату) Америке, односно настанка две империјалне силе – САД и Немачке – које су водиле политике националног интегралитета и увећавале државни интервенционизам и протекционизам у економији, што је представљало пораз политичког партикуларизма и економског либерализма и почетак новог циклуса мултилатералне империјалне хегемоније.

Трећи циклус је назив и тема четвртог поглавља о периоду у коме доминирају мултилатерална империјална хегемонија, интегралитетски национализам и државни интервенционизам у привреди. Од самог почетка, постепено се издвајају два супротстављена блока. Са једне стране су Немачка, Аустро-Угарска и Италија, а са друге Русија, Француска и Велика Британија, док све важнију политичку позицију играју и САД и Јапан. Период између 1880. и 1914. карактерише колонијална експанзија Велике Британије, Француске, Немачке, Италије, Холандије, Белгије, САД и Јапана као последица потраге за тржиштима. Први светски рат и Велика рецесија су утицали на јачање државног интервенционизма у привреди и слабљење економског либерализма, док су ширење националне свести и јачање националног јединства подржани измишљањем традиција. Рибих закључује да је, у Трећем циклусу модерног светског система, "интензиван ривалитет империјалних сила (је) јачао интегралитетске национализме и паннационализме, док је партикуларистичке национализме гурао у позицију огорчене сепаратистичке или аутономистичке опозиције" (160).

У претпоследњем поглављу, *Четврти циклус*, аутор говори о последњем завршеном циклусу (окончаном крајем 20. века), који представља период унилатералне америчке империјалне хегемоније, економске либерализације и националних партикуларизама. САД су изашле из Другог светског рата као једина светска сила која се у њему обогатила. Рибих подсећа да се америчка супериорност огледала како у освајању свемира тако и у културном империјализму, који је обезбедио светску доминацију америчке културе. У Бретон Вудсу је 1944. године, усвојен англо-амерички споразум о међународном економском поретку, који је представљао мешавину либералног мултилатерализма и државе друштвене бриге. Том приликом су основане две важне финансијске институције – Међународни монетарни фонд (ММФ) и Међународна банка за реконструкцију и развој, касније названа Светска банка. Од шездесетих година 20. века, с појавом транснационалне привреде, настају транснационалне фирме (мултинационалне корпорације), нова међународна подела рада и офшор финансирање. Политички партикуларизми који угрожавају националну интеграцију јављају се као "резултат повећане пропустљивости граница националних држава за робу, средства плаћања, штетне материје, информације, угрожавање и људе" (186). Рибих закључује да су догађаји из последње деценије 20. века, с ратовима у Персијском заливу и на Балкану, представљали врхунац америчке унилатералне империјалне хегемоније. "Успон кинеског тржишног социјализма и поновно успостављање државне контроле над енергетским ресурсима у Русији" (213) и ратови САД у Авганистану и Ираку указују да се завршио Четврти циклус историје модерног светског система и глобална америчка доминација. Насупрот Валерштајновом схватању да тренутно влада криза светског капиталистичког система који улази у транзицију ка неком новом историјском систему, Владимир Рибих закључује да је, почетком 21. века, почео Пети циклус историје модерног светског система који карактерише мултилатерална империјална хегемонија, доминација државног интервенционизма у привреди и јачање националног интегралитета. "То значи да ће интензивирање империјалних ривалитета бити праћено све израженијим етатистичким тенденцијама у привреди, као и јачањем националних, паннационалних и панрелигијских интеграција, што ће бити у функцији ширења и стабилизовања зона империјалних интереса" (216). Са друге стране, Владимир Рибих је скептичан када је у питању постојање Шестог циклуса, то јест песимистичан у вези са исходом Петог циклуса, због могуће нуклеарне катаклизме, која ће бити избегнута само уколико светске силе успеју да "артикулишу свој конфликт кроз широку мрежу клијентелистичких ратова, која ће, највероватније, обухватити простор Блиског истока, Централне Азије, Балкана и Африке" (217).

У шестом и завршном поглављу, *Политичка антропологија и теорија светског система*, аутор промишља кључне поставке о политичкој антропологији и, ослањајући се на Фридмана, објашњава значај глобално-системске перспективе за њу:

"...глобално системска антропологија се бави историјом људске врсте, као и облицима њеног друштвеног живота и културе, које треба разумети унутар логике њене социјалне репродукције. Тај оквир обухвата проучавање културних облика, симболичких структура ритуалних пракси и стратегије свакодневног живота да би их контекстуализовао, а не да би их заменио. Такво истраживање треба да буде трансдисциплинарно да би могло да се бави разним аспектима људске егзистенције.

Увођење глобално-системске перспективе у политичку антропологију значи контекстуализацију политичких култура унутар модерног светског система, а хеуристички значај таквог приступа је можда најочигледнији у разумевању јачања политичких партикуларизама, односно културне фрагментације, у последњим деценијама 20. века" (221-222).

Књига Владимира Рибиха *Политичка антропологија и модерни светски систем* представља темељну и убедљиву реконструкцију историје модерног светског система. У њој се лапидарно показује значај теорије светског система за политичку антропологију, али и шта антрополози имају да кажу о геополитици и историји модерног света. Коначно, она нуди и аргументована упозорења и даје корисне савете за опстанак света у коме живимо, и стога, заслужује све препоруке за читање и даље анализирање у међународним (јавно-) политичким, историчарским, антрополошким и др. круговима. На крају, остаје нам да се искрено надамо да се нека предвиђања из ове књиге неће остварити.

Марија Крстић

Prikaz knjige Aleksandre Pavićević: Vreme (bez) smrti. 2011. Beograd: Etnografski institut SANU

Smrt, kao neodvojivi deo ljudskog života, kao izvenost i nepoznanica, zaokupljala je čoveka od najranijih dana. Kako je u meditacijama obično postavljana na granici između ovog sveta-realnog života i onostranog, za nju se od uvek vezivalo ritualno ponašanje koje je kroz istoriju menjalo svoje pojavne oblike ali je i pokazalo visok nivo doslednosti i unificiranosti. Knjiga *Vreme (bez) smrti* Aleksandre Pavićević, predstavlja antropološku studiju o fenomenu smrti u savremenom društvu, kako na kolektivnom tako i na individualnom nivou. Autorka se bavi ritualima vezanim za smrt i njihovim promenama u